

UN GERMANIST ROMÂN ÎN EXIL: ȘTEFAN BACIU

A ROMANIAN GERMANIST IN EXILE: ȘTEFAN BACIU

Denisa IGNA

Facultatea de Litere

Universitatea Oradea

Email: den_ign@yahoo.com

Abstract:

Ștefan Baciu is one of the most interesting and dynamic personalities of the Romanian exile. He was granted two academic awards after a spectacular debut in poetry at the only age of 17. He had intense preoccupations to promote German literature and culture through translations. In 1949 he resigned from his position as press counselor at the Permanent Romanian Legation in Bern and he fulfilled his destiny in Latin American or American countries.

The present article presents the intricate but creative itinerary of this important intellectual Romanian in exile.

Key words: *Germanist, poetry, exile, translation, memoirs.*

Cuvinte cheie: *germanist, poezie, exil, traducere, memorii.*

Interesul crescând față de omul de cultură, poetul și germanistul Ștefan Baciu mi l-a trezit un volum de 25 de poeme din Georg Trakl, traduse de Ștefan Baciu, cu o prefață de Octav Șuluțiu [1].

Criticul transilvan i-a fost profesor lui Ștefan Baciu la Liceul “Andrei Șaguna” din Brașov, literatura germană fiind mai puțin cunoscută în România, Ștefan Baciu, simțea nevoia unei prezentări în plus, în afară de aceea simplă a traducerii. Traducerea intervenea ca o necesitate puternic resimțită, după un hiatus în urma lui Ștefan Octavian Iosif, precursorul tălmăcitorilor contemporani. În acest context, Octav Șuluțiu, observă o curiozitate, în sensul că o apropiere și o predilecție față de literatura germană au manifestat-o întotdeauna scriitorii noștri cei mai mari: Mihai Eminescu, Titu Maiorescu, Lucian Blaga... . După o analiză pertinentă a specificului poeziei trakliene, sentimentul zădărniceii existenței plămădit în conștiința însăși a intimității sale, se apreciază că traducerea dă o justă idee a poeziei lui Trakl în original. Ștefan Baciu are meritul de a-l fi încetățenit pe Trakl în limba română sub protecția lui Eminescu, cel ce a iubit poezia germană și a creat-o pe cea română.

Noi înșine am scris despre activitatea de traducător a lui Ștefan Baciu în teza noastră de doctorat, *Receptarea liricii expresioniste germane în literatura română*, publicată la editura Rizoprint din Cluj Napoca, în 2007.

Interesându-mă mai îndeaproape destinul acestui exilat, pe data de 25 august 2005 am avut o discuție documentară cu profesorul Zaharia Macovei, fost mulți ani profesor la Universitatea din Oradea, care își “ispășea” ultimii ani de viață la un azil de bătrâni din Sibiu și care l-a cunoscut pe Ștefan Baciu. Era cu 7 ani mai tânăr decât Zaharia Macovei. Profesorul orădean își depăna cu emoție amintirile despre exilatul în America. O viață întregă a regretat de ce în 1940, când a avut posibilitatea, ca alți intelectuali români, n-a rămas, cel puțin pentru un timp, în străinătate. Se afla la Sorbona, unde pregătea lucrarea la doctorat, *Problema unității tuturor românilor și gândirea franceză (1845 -1918)*, sub conducerea lui Nicolae Iorga. Teza n-a mai fost susținută niciodată, fiindcă în noiembrie 1940 Nicolae Iorga a fost împușcat. Tânărul Zaharia Macovei avea posibilitatea să se căsătorească cu o sud-americană, dar, nu avea de unde știi, s-a întors în iadul legionarist din România.

Ștefan Baciul l-a cunoscut în 1934, între 1938 -1941, audiau împreună cu Ștefan Baciul, Alina, fiica lui Iorga și alți intelectuali români, cursurile lui Paul Valéry de la College de France despre Leonardo. Mircea Zăciu, care i-a fost elev, nu ezită să recunoască mai târziu că datorează inițierea în poezia modernă „bunului și delicatului” profesor Zaharia Macovei.

Nu dorim să desfășurăm acum în spațiu și timp un curs impresionant al vieții acestui intelectual pribeag. Biografia și bibliografia scriitorului se găsesc probabil în cea mai valoroasă și completă ediție a poeziei sale, *Poemele poetului singur*, Editura Eminescu, 1993. O bibliografie selectivă alcătuită de autor, numără nu mai puțin de 108 titluri: poezie originală în limba română, poezie originală în spaniolă, portugheză, engleză, poezii traduse în limba română și din limba română în alte limbi străine, eseuri, antologii, memorii. Ca un corolar al vieții și activității, în 1979, în editura proprie Mele, din Honolulu, Hawaii, apare volumul de memorii, cu numele soției, Mira. Acest volum, greu accesibil, consultat într-o formă șapirografică, am dori să-l prezentăm în continuare fiului, prezintă concret, nuanțat, emoționant viața și activitatea unui exilat român de care România culturală a valorilor perene nu s-a înstrăinat, după cum nici poetul exilat n-a încetat nicicând să trăiască cu dorul recunoscut în suflet și cu nostalgia irepresibilă a spațiului mioritic.

Cartea de memorii ce marchează oarecum bilanțul și sfârșitul activității literare a lui Ștefan Baciul, începe cu un fragment din **Exegi monumentum aere perennius** (Am să-mi înalț un monument mai tare ca arama). Este o dublă autobiografie, ca „văduv și orfan”, cu o sintagmă împrumutată de la Miguel de Unamuno, scrisă începând din august 1978, la o lună după ce Mira murise, autobiograful rămânând văduv de soție și orfan de țară. Memoriile sunt scrise în limba română, limba în care au fost trăite, visate și suferite. Surprind la acest stenograf al iubirii și trecerii vieții sinceritatea și onestitatea desăvârșită a sentimentelor. Cartea face parte din seria memorialistică a scriitorului, din care publicase Aron Cotruș: *Omul și Portul*, München, Revista scriitorilor români, 1964 și *Praful de pe tobă, Memorii 1918-1946*, Honolulu, Mele, 1980, cuprinzând amintiri din epoca românească.

Volumul de memorii Mira are următorul cuprins pe ani și fapte, evenimente, întâmplări:

- ❖ Aventurile unui copil mic (1920 -1940)
- ❖ Bucureștiul cu hârtie albastră la ferestre
- ❖ Ultimul an în România (1945 -1946)
- ❖ Berna: Diplomația, apatrizi, exil (1946 -1948)
- ❖ Brazilia, 13 ani sub Crucea Sudului (1949 – 1962)
- ❖ Seattle, Orașu-n care plouă (1962-1964)
- ❖ Interludiu mexican (1964)
- ❖ Mozaic hispano-american (1958-1962)
- ❖ Aloha - Hawaii (1964-1978)
- ❖ Miracolul grecesc (1973)
- ❖ Revelația picturii, începutul sfârșitului (1977)
- ❖ Ultimele luni (1978)

În amintirile de tinerețe, se dau informații despre Mira. Era farmacistă și fiica lui Dinu Simian din Râmnicu Vâlcea, cu relații între politicieni, oamenii de cultură de dreapta, dar și socialistă (Ion Pas, Titel Petrescu, Ștefan Voitec). În acest timp, în America latină apărea *Înșiră-te Mărgărite*, prima revistă de literatură română din exil. Aici publicau Pamfil Șeicaru, Radu Gyr, Gib I. Mihăiescu, Traian Lalescu, care erau printre obișnuiții casei. Mira va scrie și ea Carte Râmnicului.

În 1945, ultimul an în România, la 28 aprilie Traian Lalescu și Alexandra Paleologu le-a fost martori în fața ofițerului stării civile, după ce Mira divorțase de un ofițer anodin și plictisitor. În 1946 fusese numit consilier de presă. Aici, printre diplomați și apatrizi în exil, stă până în 1948 când e transferat la Sofia, „într-o atmosferă sănătoasă în care era pe cale să se construiască socialismul, nemaifiind obligat să-și petreacă zilele în atmosfera otrăvită a capitalismului burghez”

Fostul consilier de presă își dă demisia, solicitând azil politic. Din 1949 până în 1962, timp de 13 ani, a trăit și activat în presă în limba portugheză din Brazilia, la Rio de Janeiro, scriind la Tribuna da Imprensa. După șase ani, cât a fost apatrid și exilat, obține cetățenia braziliană până în 1962. Ștefan Baciu își amintește că îi venea instantaneu în minte și repeta mereu versul vechiului său prieten, Eugeniu Speranția: „Singurul exilat pe celălalt mal”. De asemenea, îl impresionau versurile celui alt mare exilat Aron Cotruș, simțind la fiecare plecare că moarte puțin (Partir c'est mourir un peu): „O, plecările, plecările, plecările./ Din toate părțile și din toate găurile./ Pe toate mările, spre toate depărtările.” Profesorul Zaharie Macovei, care ne-a confirmat multe dintre aceste date, ne spunea că versurile preferate ale tuturor exilaților sunau în latină cam așa:

„Beatus ille homo
Qui sedet in sua domo
Et sedet post farnacem
Et habet bonam pacem”

După câțiva ani, se acomodase în arhipelagul american din Pacific, Ștefan Baciu își notează câteva impresii în cartea de memorii *Sub Tâmpa în Honolulu*, editura Start 1973. Printre oamenii ciudați și uitați, îl amintește pe Aron Cotruș și reproduce versurile obsesive privind plecările continui: „O plecările, plecările, plecările./ **Plecările** din **toate porturile** și din **toate** găurile,” , versuri, după cum simte și Ștefan Baciu, ajunse simbolice, atât pentru poet cât și pentru mine, și atâția alții, exilați români, care se plimbă nostalgic între Atlantic și Pacific. Știrea morții sale n-a ajuns în Rio De Janeiro, dar azi, când bat aceste evocări la mașina de scris, mă aflu pe același tărâm de Pacific cu locuința cea din urmă a poetului: el în Sud, în California, eu în Nord, în statul Washington. Doi ardeleni în lumea largă[2].”

În Brazilia, sub Crucea Sudului, soții Baciu au stat 13 ani. Din 1960 la Rio de Janeiro vine și mama Mirei. În orașelul brazilian Teresópolis au avut o frumoasă casă și o proprietate. În 1962, și-au luat rămas bun pentru totdeauna de la orașul în care au suferit, au luptat, au învins și fuseseră atât de fericiți. În 1962, sunt chemați la Universitatea din Seattle, „orașul în care plouă”, situat pe coasta nord-vestică a SUA, în statul Washington, pe golful Elliot al Oceanului Pacific, unde predase spaniola, timp de doi ani, până în 1964. În Seattle se întâlnesc cu George Pallade și cunosc crema intelectualității hispano-americană. În 1965, au fost amândoi invitați să facă parte din corpul profesoral permanent al Universității din Hawaii și au acceptat. Se stabilesc la Honolulu, oraș în insula Oahu, centrul administrativ al statului Hawaii, în arhipelag, unde la Universitate erau libere două posturi: unul de „Assistant Professor” de literatură hispano americană și limba portugheză, celălalt de „Lecturer” pentru cursuri de spaniola. În Râmnicu Vâlcea circula pe atunci expresia „parcă vii de la Honolulu”, adică de undeva de unde se isprăvea lumea. Mira a fost greu acceptată de comunitatea academică din Honolulu, abia cu câteva luni înainte de moarte. Tot Mira se înscrie cu o lucrare de doctorat la Strassbourg, *Ideea morții în teatrul lui Eugen Ionescu*. A mai scris *Eseuri în limba franceză* despre Ronsard și Charles d'Orleans.

În timpul așa-zisului interludiu mexican și mozaic hispano american, Ștefan Baciu vizitează ca ziarist toate țările Americii latine: Cuzco, Macchu Picchu, lumi legendare ale civilizației incașilor: Bolivia, Venezuela, Republica Dominicană, Cuba, Nicaragua, Peru, Panama și altele. Profitând de concedii frecvente pentru documentare și studii la fața locului, Ștefan Baciu și Mira frecventează de mai multe ori Parisul, Italia, Grecia. Îi cunosc personal pe Monica Lovinescu, Virgil Ierunca, Virgil Ieronim, Baby și Rin Cugler, leagă prietenii cu Eugen Ionescu, Brâncuși, Cioran, Barbu Brezeanu, Ion Rațiu.

În ultimele luni de viață, Mira se îmbolnăvește de cancer digestiv și va muri în iulie 1978. În Testament se spune că din vânzarea bunurilor ei să se introducă o bursă destinată studenților din Hawaii care urmau să studieze „Influențe românești în literatura și cultura franceză”. Ștefan Baciu i-a supraviețuit 15 ani, a închis ochii slăbiți de miopie, în 1993, în Honolulu, nu înainte de a-și trage la șapirograf, la propria editură Mele, câteva exemplare din „dubla autobiografie” intitulată *Mira*. Un asemenea exemplar am avut și noi posibilitatea să-l consultăm.

Una dintre cele mai reprezentative volume de poezie ale lui Ștefan Baciuc este *Poemele poetului Ștefan Baciuc*, editura Start, Madrid, 1972, cu un studiu critic de Lucian Boz, transful și el în Australia. Sunt adunate aici poezii din primul volum publicat în 1935, *Poemele poetului tânăr*, încununat, sărac, cu două prestigioase premii, cel al Societății Scriitorilor Români și al Fundației Regale, în ciuda vârstei la care au fost scrise poemele, între 13-16 ani. Se mai reproduc poezii din *Poeme de dragoste*, Oradea, 1936, *Cetatea lui Baciuc*, 1940; *Analiza cuvântului dor*, 1951, *Poemele poetului pribeag*, 1963, *Poemele poetului singur*, 1980, etc.

Vintilă Horea, de pe unde-și trăia și el sentimentele exilului, scria: „Ștefan Baciuc este produsul unei catastrofe cosmice, ca ambră și agata, ca diamantele și peisajele. A străbătut multe mări exterioare și interioare, s-a născut în România și s-a format peste tot, a cunoscut atâtea țări europene, a luat calea exilului la Rio de Janeiro și l-a continuat în Statele Unite unde trăiește într-o insulă a Pacificului. Ce contrazice Oceania sa sufletească și continuă ce a dobândit când a venit pe lume: o operă poetică atât de mare ca și destinul său.”[3]

Virgil Nemoianu observă precocitatea geniului poetului și specificul strategiei poetice care constă în exploatarea incongruențelor și a raportului dintre imagistica românească, a motivelor folclorice, ale structurilor prozodice tradiționale și materialele luate din tradițiile culturale ale Americii Latine sau ale Pacificului.”[3]

Foarte interesante sunt analiza cuvântului dor, dar mai ales și implicit a sentimentului românesc al ființei: indiferent unde ar fi, i se face dor de Galați, sau de Brăila. O fost, prin multe orașe, ale lumii, dar îl roade regretul că niciodată n-a fost la Turnu Măgurele. A văzut zâmbetul Monalisei la Louvru, a văzut pânze de Van Gogh, romanticele apusuri ale lui Kaspar David Friederich, dar îi este dor de ciobănașul lui Grigorescu, de Cireșii din Râmnicu Vâlcea...

Concluzii

Ștefan Baciuc a înțeles și a promovat reacțiile culturale și literare româno-germane. A scris și tradus din Goethe, Hoffmann, Nietzsche, Trakl, Rilke. În 1938 a publicat în Universul literar (XLIII, în '47 din 25 noiembrie) un amplu articol despre câțiva scriitori sași din Ardeal, în care sunt promovați Adolf Meschendörfer, Erwin Wittstock și Hesch Orendt. Simptomatice sunt articolele despre tragedia culturii germane, degradată în timpul nazismului, între altele și prin constrângerea la exil a elitei scriitorilor.

Păcat însă că înfrângerea fascismului a dus la instaurarea, într-o bună parte a lumii, a constrângerilor comunismului pe care Ștefan Baciuc nu le-a acceptat, îndeplinindu-și destinul departe de țară.

Bibliografie

1. *25 de poeme din Georg Trakl*, traducere Ștefan Baciuc, cu o prefață de Octav Șuluțiu, Iași, editura Frize, 1938
2. Ștefan Baciuc, *Sub Tâmpa în Honolulu*, Colecția Start, Honolulu, 1973. Noi am consultat exemplarul șapirografiat cu o dedicație originală lui Constantin Noica, Honolulu, 27.11.1973
3. Ștefan Baciuc, *Poemele poetului singur*, Ed. Eminescu, 1993
4. Florin Manolescu, *Enciclopedia exilului literar românesc, 1945 -1989*, Buc., Compania 2003, p. 64-69,
5. Ștefan Baciuc, *Mira*, Ed. Mele, Honolulu, Hawaii, 1979
6. Ștefan Baciuc, *Poemele poetului Ștefan Baciuc*, studiu critic de Lucian Boz, Colecția Start, Madrid, 1972
7. Ștefan Baciuc, *Cetatea lui Bucur*, Ed. Humanitas, Buc., 2006
8. Eva, Behring, *Scriitori români din exil, 1945- 1989, O perspectivă istorico-literară*, traducere din limba germană, Buc., Ed. Fundației Culturale Române, 2001